

«КУРКУЛЬСЬКЕ ЗАСЛАННЯ» ДЕПОРТОВАНИХ СЕЛЯН УКРАЇНИ У 1929-1936 рр.: МАСШТАБИ ТА РЕГІОНИ СПЕЦПОСЕЛЕННЯ

В статті на основі низки розтаємничених документів визначено масштаби та характер депортацій розкуркулених селян другої категорії з України, встановлено регіони їх поселення у віддалених північних та східних районах СРСР.

Ключові слова: депортації, розкуркулення, спецпоселення, прикордонна смуга, Головне управління таборів, Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ).

Проблема кількості депортованих селян під час розкуркулення є маловивченою через втаємничення бази документальних даних у радянський період [1]. Дані про кількість розкуркулених, в тому числі депортованих, селянських сімей, які є в сучасній історіографії є досить неповними та неточними. Зокрема, С. Кульчицький наводить різноманітні та досить суперечливі дані про кількість депортованих селян з України та місця їх розселення. Але при цьому зазначає, що «визначення загальної кількості ліквідованих під час «соціалістичних перетворень» селянських дворів потребує спеціального дослідження» [2, с.124-139].

Сьогодні з'явилася можливість на основі розтаємненого корпусу документів про депортацію розкуркулених селян другої категорії всебічно проаналізувати основні моменти депортації селянства, переважно у північні та східні регіони Росії [3]. На наш погляд, найбільшу цінність для дослідження даної проблеми мають оперативні довідки ОДПУ, які готувалися під грифом «совершенно секретно». А звідси вони є найбільш повними та об'єктивними оскільки призначалися лише для найвищих керівників партії та держави і мали цілком закритий характер. Виходячи з цього, у статті ставиться за мету з'ясувати загальну кількість депортованих селян у 1930-1936 рр., місця їх поселень під час «куркульського заслання».

Нормативним документом, який поклав початок широко-масштабній операції із депортації селян є постанова Політбюро ЦК ВКП(б) «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств в районах суцільної колективізації» від 5 лютого 1930 року. У ній було вказано, що другу категорію розкуркулених селян «має скласти куркульський актив з найбільш багатих куркулів, які підлягають висланню у віддалені місцевості СРСР або в межах краю його віддалених районів». Визначено орієнтовану кількість депортованих селян. 70 тисяч сімей планувалося виселити у Північний край, 50 тис. – у Сибір, 25 тис. – на Урал, 20-25 тис. – у Казахстан. «Районами заслання повинні бути необхідні або малообжиті місцевості з використанням висланих на особливо важких промислах і роботах. Розкуркуленим селянам після конфіскації майна передбачалося залишати найбільш необхідні предмети домашнього вжитку та деякі елементарні засоби виробництва у відповідності

з характером їх роботи на новому місці та необхідний на перший період мінімум продовольчих запасів та невеликої суми грошей до 500 руб. на сім'ю [4, с.47]. Процес розкуркулення і виселення розпочався у першій половині, а точніше навіть-протягом перших чотирьох місяців 1930 року.

На основі довідки ОДПУ №1 можна встановити кількість виселених селян у 1930 р. З України було депортовано 31593 сімей у складі 146229 осіб [5, с.771].

Наступну групу документів складають довідки про розселення розкуркулених селян, які підлягали депортації у віддаленні райони СРСР.

У довідці ОДПУ №3 «Про кількість виселеного куркульства в 1930 році в Північний край» зазначено, що сюди було депортовано з України 19658 сімей або 93461 особу. Питома вага депортованих селян у цьому регіоні складала 42,2% сімей 40,6% осіб [6, с.312].

Наступним регіоном виселення розкуркулених селян України був Західносибірський край. У 1930 р. у цей регіон було переселено згідно довідки ОДПУ №5- 15590 сімей або 76130 осіб. З них з України 6556 родин у складі 23985 членів сімей. Таким чином, найбільшу питому вагу серед висланих селян у 1930 р., у Західний Сибір складали українці [6, с.314].

У Східносибірський край у 1930 році, згідно довідки ОДПУ №6, було переселено 12047 сімей або 55782 особи, з них з Української СРР відповідно 5056 або 25015 осіб. Виходячи з цього, можна вважати, що основний контингент депортованих теж складали селяни з України [6, с.315].

У 1930, згідно довідки ОДПУ №8, у Далекосхідний край було виселено 3919 сімей або 20901 особу, з них, відповідно, з Української СРР – 323; 3283. Як бачимо, питома вага українців тут складала всього 10,5 % сімей та 16,1% осіб [6, с.316].

В Якутії, у 1930 році, згідно довідки ОДПУ №9, було вислано 287 сімей або 2007 осіб, з них 485 осіб – одинаків з Української СРР. Питома вага українців у Якутії серед депортованих осіб становила – 41,4 % [6, с.317].

Як бачимо, найбільшу питому вагу серед депортованих селян у 1930 році складали вихідці з України. Районами поселення у 1930 р. розкуркулених українських селян були Північний край, Західносибірський, Східносибірський, Далекосхідний краї, Якутія, тобто найбільш віддалені північні та східні регіони Росії. Тут, для вихідців з України, кліматичні умови проживання були особливо важкими. Незвичними були природні умови життя у цих місцевостях. У цьому можна вбачати, що жорстоке вістря політики розкуркулення, насамперед, спрямовувалося проти українського селянства. Депортовані селяни з України у віддалені північні та східні райони Росії були приречені на особливо важкі умови життя, які зумовили надзвичайно високу смертність та каліцтво, неймовірні страждання. Цьому сприяла не лише дислокація розселення спецпереселенців з України, але їх використання як дешевої підневільної робочої сили на важких роботах. 96,2% виселених у

Північний край у 1930 році знайшло використання у лісовій промисловості [7, с.285].

Базовим документом, який визначив масштаби та порядок другої хвилі розкуркулених селян у 1931 році стала постанова Політбюро ЦК ВКП(б) «Про план переселення куркульських сімей в 1931 р. та організацію продуктивного використання спецпереселенців» від 20 травня 1931 року, яка була прийнята на основі протоколу засідання комісії Андрєєва від 15 травня 1931 року. Відтепер використання трудових ресурсів спецпереселенців передавалася у віддання органів ОДПУ, які повинні були опікуватися господарським, адміністративним та організаційним їх управлінням, а також розпоряджатися всіма матеріальними та грошовими фондами, відпущеними на спецпереселення. Було визначено план вселення розкуркулених в Уральську область 55 тис. сімей, а в Казахстан – 56 тис. сімей [8, с.218]. 18 вересня 1931 року було видано наказ ОДПУ №531/289 «Про порядок наступного виселення куркульських сімей» У ньому зазначалося, що у зв'язку з припиненням масових операцій із виселення куркульських родин у віддалені райони Союзу – наказ ОДПУ №44/21 від 2 лютого 1930 року із цього числа скасовується. В майбутньому виселення куркульських родин з районів суцільної колективізації дозволялося здійснювати в індивідуальному порядку невеликими групами по мірі їх виявлення та з попередньої санкції ОДПУ. Куркульські сім'ї, які мали у своєму складі колишніх червоних партизан, червоногвардійців, командирів РСЧА, робітників на виробництві, а також осіб, які мали заслуги перед революцією висилати категорично заборонялося. Також забороняється висилати молодь із складу куркульських сімей, яка занята самостійною роботою і не має тісного зв'язку з сім'єю, яка підлягає виселенню або розірвала зв'язок із нею» [9, с.84]. Кількість та географія поселення розкуркулених селян другої категорії, подано у *таблиці 1* [5, с.771] у 1930-1931 рр.

Із цієї таблиці видно, що у 1931 році саме Північний Урал став основним районом проживання розкуркулених та депортованих селян із інших регіонів країни, а саме 128233 сімей або 592089 осіб. Питома вага українців складала 25,1% сімей або 22,2% осіб у загальній кількості депортованих в Уральську область у 1931 році. Без врахування розкуркулених селян Уральської області 26 857 сім'ї у складі 12047 осіб, питома вага українців підвищувалася і складала 38,5% сімей або 34,6% осіб. 7 травня 1932 р. РНК СРСР прийняв постанову №65/161/СС «Про спецпереселенців», якою було затверджено розроблений ОДПУ план виселення куркулів у 1932 р. кількості 38300 сімей, з них 6 тис. селянських родин з України мало бути виселено на Урал [10, с.24].

Проте план було перевиконано. 24 грудня 1932 р. надійшла шифротелеграма повноважного представника ОДПУ в Україні В. Галицького заступнику голови ОДПУ Г. Ягоді, в якому зазначалося: «для удару по куркульсько-петлюрівським елементам, які зривають хлібозаготівлю Каганович і я вважаємо за необхідне вислати п'ятсот, повторюю п'ятсот сімей» [4, с.568]. 31 грудня 1932 р. по-

ступила телеграма секретаря ЦК КП (б) у С. Косіора Й. Сталіну про «виселення з Чернігівської області на північ триста родин куркулів, оскільки ця єдина область, у якій не проводилося розкуркулення і де зараз куркульство виявляє виняткове нахабство» [6, с.569]. Опитом членів Політбюро ЦК ВКП(б) дане прохання було задоволене 16 січня 1933 р. [6, с.570] У цей же день було прийнято постанову Політбюро ЦК ВКП (б) «Про поширення на Дніпропетровську область заходів, прийнятих у відношенню Одеської області». Згідно постанови дозволялося вислати 700 селянських сімей з 20-25 сіл Дніпропетровщини, які не виконали планів хлібозаготівлі, а також виключити з партії 50 комуністів для негайного ув'язнення у концтаборах» [6, с.570]. 16 січня 1933 р. Політбюро ЦК ВКП(б) заслухало телеграму Косіора від 3 січня 1933 р. і опитуванням членів Політбюро прийнято ухвалу «Прийняти пропозицію ЦК КП(б)У. Затвердити вислання на Північ з Харківської області 400 родин куркулів, а також 40 виключених з партії комуністів [6, с.571].

Таблиця 1

Кількість та географія поселення розкуркулених селян другої категорії, депортованих в 1930-1931 рр. в Уральську область

З якої області краю, вислані	Періоди депортацій				Загальна кількість депортованих селян	
	1930 р		1931 р.		Всього	
	сімей	осіб	сімей	осіб	сімей	осіб
Української СРР	–	–	32127	131236	32127	131236
Північнокавказького краю	10595	51577	15400	71658	25995	123235
Нижньоволжського краю	–	–	1878	9315	1878	9315
Середньоволжського краю	–	–	663	3098	663	3098
Центрально-Чорноземної області	–	–	1408	6417	1408	6417
Білоруської СРР	4468	21273	4645	20501	9113	41774
Криму	2772	12284	–	–	2772	12284
Татарії	–	–	7810	42453	7810	42453
Нижньогордського краю	–	–	5201	24200	5201	24200
Західної області	–	–	7308	36654	7308	36654
Івановської промислової області	–	–	3655	18020	3655	18020
Московської області	–	–	3112	13815	3112	13815
Ленінградського військового округу	–	–	337	1541	337	1541
Уральської області	14854	68047	12000	60000	26854	128047
Всього:	32689	153181	95544	438908	128233	592089

За нашими підрахунками, протягом другої хвилі розкуркулення з України було вислано 38027 селянських родин переважно на Північний Урал.

Перша та друга хвилі розкуркулення, які проводилися у 1929 першій половині 1933 рр., були найбільш масовими. Третя хвиля розкуркулення за своїми масштабами була не такою масовою, але не менш трагічною за своїми наслідками. Початок її поклала «Інструкція всім партійно-радянським працівникам і всім органам ОДПУ суду і прокуратури» від 10 травня 1933 р. У ній був чіткий наказ про припинення масового розкуркулення. Вину за надзвичайно широкі і масові масштаби розкуркулення в черговий раз, було перекладено на плечі місцевих партійних і радянських працівників. З цього приводу зазначалося, що на селі здійснюються масові і хаотичні виселення: «Арешти проводять голови колгоспів і члени правління колгоспів, голови сільрад і секретарі партосередків, районні і крайові уповноважені. Арешти здійснюють всі, кому заманеться і хто, власне не має жодного права це робити» [11, с.48]. Після засудження такої практики ЦК ВКП (б) і РНК СРСР зажадали припинити здійснювати арешти особам, які не мають на це право. Арешти відтепер могли здійснювати лише органи прокуратури, ОДПУ і начальники міліції. Далі вказувалося припинити негайно будь-які масові виселення селян. Виселення мало здійснюватися лише «в індивідуальному і вибірковому порядку і у відношенні тих господарств, які ведуть активну боротьбу проти колгоспів і організують відмову від посівної компанії і заготівель». Було встановлено квоту для виселення лише з визначених областей і кількості 12 тисяч господарств з них 2 тисячі з України» [12, с.109].

На наш погляд, саме цей документ поклав початок третій хвилі розкуркулення. Місцем заслання депортованих селян з України став Біломорсько-Балтійський комбінат. Рішення про його створення було прийнято 17 серпня 1933 р. [13, с.383]. 23 жовтня 1933 року, кількість сімей які підлягали виселенню було збільшено до 20 тис. «родин куркулів» з них в Україні підлягали депортації 9546 [14, с.730].

Порядок виселення було визначено двома документами. Перший – меморандум НКВС СРСР №150 заступнику наркому внутрішніх справ Української РСР З.Б. Кацнельсону про вислання одноосібників у спецпоселення Біломорсько-Балтійського комбінату від 5 листопада 1934 року. У ньому вказувалося, що «виселенню підлягають одноосібники, які заісно саботують і зривають господарсько-політичні компанії на селі, не займаються продуктивною працею, помічені у крадіжках соціалістичної власності, виключені з колгоспів». Виселення селян мало здійснюватися в індивідуальному порядку за ухвалою органів НКВС і мало бути затверджено Наркоматом внутрішніх справ УСРР у відношенні кожної конкретної сім'ї. При чому депортуванню підлягали лише ті сім'ї, які мали у своєму складі хоча одного працездатного чоловіка У меморандумі НКВС СРСР №216 наркому внутрішніх справ Української РСР В.А. Балицькому про виселення «антирадянських сімей» на Біломорсько-Балтійський комбінат від 28 грудня 1934 року зазначалося, що «виселенню підлягають сім'ї, які помічені у антирадянській діяльності, зокрема за підозрені у шпигунстві, націоналістичні антирадянські елементи,

які здійснювали крадіжки соціалістичної власності, виключені з колгоспів, раніше репресовані куркулі, які втекли із заслання та особи які проводять антирадянську агітацію і поширюють провокаційні чутки». При цьому зазначалося, що під час здійснення операцій не допускати виселення колишніх червоних партизан, родин червоноармійців та підданих іноземних держав. Депортовані повинні були забезпечені двохмісячним запасом продовольства у тому числі печеним хлібом на весь період перебування у ешелоні, відповідним одягом і взуттям [6, с.431].

Депортація селян мала бути здійснена поетапно. Про це, зокрема, йдеться в довідці НКВС СРСР у ЦК ВКП (б) «Про виселення куркульства та антирадянського елементу» від 1 січня 1935 року. У ній зазначено, що депортація здійснювалася з 1 лютого до 9 лютого 1935 року. В результаті виселено із прикордонних регіонів України 2000 родин «куркулів та антирадянського елементу», у кількості 8678 осіб із – них: німців – 615 сімей, поляків 681 сім'я, українців 589 сімей та інших / чехів, молдован, болгар, євреїв – 115 сімей. Депортовані відправлені у спецпоселення Білорусько-Балтійського комбінату. З 20 лютого по 10 березня 1935 року здійснено переселення «ненадійного елементу з 23 прикордонних районів Київської та Вінницької областей у східні райони УСРР» у кількості 8329 сімей або 38892 особи. З них за національною ознакою сімей поляків – 2866, німців – 1903, українців – 3434, інших 126 сімей [15, с.630]. Підставою для виселення селян став лист ЦК КП(б)У керівникам низових партійних і радянських органів «Про заходи забезпечення виконання Закону про обов'язкові зернопоставки одноосібними господарствами» від 14 вересня 1934 року. У ньому дозволялося застосування репресій проти осіб, які «зісно не виконували свої зобов'язання із хлібоздачі, є більш заможними, тобто тих осіб у відношенні яких застосування репресій дасть найбільш швидкий ефект і заохотить решту одноосібників до якнайшвидшого виконання плану із здачі хліба». Разом з тим, у листі містилося попередження щодо застосування репресивних заходів у масовому порядку. Виселення і конфіскація майна одноосібників, які не виконали плану із хлібоздачі мало застосовуватися лише у виключно в індивідуальному порядку із дозволу райвиконкому та облвиконкому [15, с.660]. 20 жовтня 1934 року надійшла телеграма секретаря ЦК КП(б)У С.В. Косіора секретарю ЦК ВКП(б) Л.М. Кагановичу про «саботаж хлібоздачі» в деяких областях України. У ній зазначалося, що «у зв'язку з опором куркульських елементів в деяких районах і селах Вінницької, Чернігівської, Київської, Харківської областей проведенню хлібоздачі в одноосібному секторі змушені висунути вимогу, про виселення за межі УСРР найбільш зісних не здавачів хліба» [15, с.688]. 23 жовтня 1934 року надійшла записка заступника наркома внутрішніх справ УСРР З.Б.Кацнельсона наркому внутрішніх справ СРСР Г.Г. Ягоді про «виселення 500 сімей одноосібників за межі України». У ній стверджувалося, що хоча план хлібоздачі в цілому виконано, у Вінницькій, Чернігівській, Харківській та Київській областях є чимало одноосібників, які не обробляють польової землі, а живуть за рахунок при-

садибних ділянок та відхідництва. Через це вони не беруть участі у хлібоздачі і за рахунок високих заробітків сплачують податки. Далі зазначалося, що «одноосібники вперто не вступають в колгоспи і є надзвичайно небажаним прикладом для колгоспників. У зв'язку з цим по відношенню до них вирішено застосувати виселення [15, с.649]. 31 жовтня 1934 р. Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло рішення «дозволити вислати з прикордонної смуги УСРР від 300 до 1000 сімей одноосібників, зобов'язавши ЦК КП(б)У вжити заходів, щоб місця висланих були заміщені надійними елементами». Відповідальність за це покладалося на Косіора, Постишева, Балицького. На цьому засіданні було прийнято рішення «зобов'язати ЦК КП(б)У і РНК УСРР у 6-ти місячний термін перетворити місто Кам'янець-Подільський в передовий форпост радянського українського патріотизму проти польських панів та пілсудчини» [15, с.651]. 27 грудня 1934 року на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) знову було розглянуто питання про переселення та виселення господарств із західних прикордонних районів України. Зокрема, НКВС зобов'язувалося вислати в порядку репресії із західних прикордонних районів 2 тисячі антирадянських сімей та одночасно переселити із західних прикордонних округів у східні райони УСРР 7-8 тисяч господарств ненадійного елемента [15, с.660]. 23 січня 1935 року ЦК КП(б)У прийняв рішення про першу чергу депортацій з Мархлевського району Київської області селян, запідозрених у ворожій антирадянській діяльності. Першу депортацію було здійснено весною 1935 р. [15, с.661]. 20 серпня 1935 року був прийнятий меморандум НКВС СРСР №287 наркомову внутрішніх справ України В.А. Балицькому про виселення та переселення частини населення з Мархлевського району УСРР. В ньому зазначалося, що згідно директиви заступника наркома внутрішніх справ СРСР Агранова необхідно переселити з Мархлевського району в інші області УСРР 300 господарств «ворожого та ненадійного елемента і про виселення з Мархлевського району за межі УСРР на північ 50 господарств найбільш небезпечних антирадянських елементів». Наказано було виселити ці родини у спецпоселення Біломорсько-Балтійського комбінату. Крім того, дозволялося виселити з Мархлевського району членів родин, чоловіки яких раніше засуджені і вислані в спецпоселення «за активну антирадянську та шкідницьку діяльність» 31 серпня 1935 року була прийнята постанова Політбюро ЦК ВКП(б) «Про переселення всередині України». У ній дозволено було переселити з Мархлевського району в інші області України додатково до переселених 350 господарств [15, с.681]. Остання значна депортація селян відбулася згідно постанови РНК СРСР №776 – 120 с. «Про виселення з УСРР і господарське облаштування в Карагандинській області Казахської АСРР 15 тисяч польських і німецьких господарств», яка була прийнята 28 квітня 1936 року. У ній зазначалося, що виселенню підлягає 45 тисяч осіб. Для них в Карагандинській області створюються сільськогосподарські поселення НКВС [6, с.107].

Таким чином, за час третьої хвилі розкуркулення та депортацій селян, яка тривала з травня 1933 до серпня 1936 року з України було вивезено 35170 тис. сімей. Якщо взяти до уваги,

що пересічна селянська родина складалася з 5-6 осіб, то загальна чисельність депортованих у розглядуваний період буде за нашими підрахунками 180-200 тис. осіб. Звідси можна зробити такі узагальнюючі висновки. По-перше, що депортації здійснювалися методом вибірково адресних репресій. Їх жертвами ставали пересередом одноосібними, які не бажали вступати до колгоспу, але одночасно вважали за доцільне ліквідувати індивідуальне господарство з метою уникнути виконання непосильних завдань та планів хлібоздачі. По-друге, районами поселення депортованих селян були передусім спецпоселення Біломорсько-Балтійського комбінату та Карагандинської області.

Отже, нами встановлено, що розкуркулення та депортації селян України здійснювалися з кінця 1929 до 1936 року. На основі розтаємничених документів підраховано, що під час трьох хвиль розкуркулення з України у віддалені північні та східні райони СРСР депортовано 104790 селянських родин або приблизно більше півмільйона осіб. Дану акцію можна розцінювати як складову сталінського геноциду проти української нації. В результаті масових депортацій розкуркулених селян другої категорії у віддалені північні райони з брутальною жорстокістю було вирвано з благодатної рідної землі родинне коріння тисяч хліборобів України.

Список використаних джерел:

1. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927-1939. Документы и материалы в 5-ти томах. – М. : РОССПЭН, 2000-2002; Адиебеков Г.М. Спецпереселенцы – жертвы «сплошной коллективизации» Из документов «особой папки» Политбюро ЦК ВКП(б) 1930-1932 гг. / Г.М. Адиебеков // Исторический архив. – М. : 1994. – №4. – С. 147-152; Спецпереселенцы в Западной Сибири. Весна 1931-начало 1933 года / В.П. Данилов, С.А. Красильников (отв.ред.). – Новосибирск : ЭКОР, 1993. – 832 с.; Спецпереселенцы в Западной Сибири. 1930 – весна 1931 / РАН СО И-У истории / сост. С.А. Павлова и др. ; отв. ред. В.П. Данилов, С.А. Красильников. – Новосибирск : Экар, 1993. – 832 с. та інші.
2. Кульчицький С.В. Політика «Ліквідації куркульства як класу» / С.В. Кульчицький // Історія українського селянства : нариси : у 2 т. – К. : Наукова думка, 2006. – Т. 2. – 653 с.
3. Политбюро и крестьянство: высылка и спецпоселение. 1930-1940 : в 2-х книгах. – М. : РОССПЭН, 2006.
4. Ермак О.П. Ліквідація куркульства як класу / О.П. Ермак // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К. : Наукова думка, 1991. – №1. – С. 46-56.
5. Деревня глазами ВЧК – ОГПУ – НКВД. Документы и материалы : в 4-х томах. – М. : РОССПЭН, 2003. – Т. 3. – Кн. 1. 1930-1931. – 1017 с.
6. Политбюро и крестьянство: высылка и спецпоселение. 1930-1940 : в 2-х книгах. – М. : РОССПЭН, 2006. – Кн. 2. – 1118 с.
7. История сталинского ГУЛАГА. Концу 20-х- первая половина 1950-х годов. Собр. док-тов. – М. : РОССПЭН, 2004. – Т. 5. – 784 с.
8. Лубянка. Сталин и ВЧК-ГПУ-ОГПУ-НКВД. Январь 1922 – декабрь 1936. – М. : РОССПЭН, 2003. – 1017 с.
9. Земсков В.Н. Спецпереселенцы в СССР 1930-1960 / В.Н. Земсков. – М. : Мысль, 2003. – 634 с.
10. Шашнов В.Я. Роскулачивание в СССР и судьбы спецпереселенцев 1930-1954 гг. / В.Я. Шашнов. – Мурманск, 1996. – 420 с.

11. Шаталіна Є.П. Селянські виселки під час колективізації (1928-1932) / НАН України. Інститут історії України ; Є.П. Шаталіна. – К. : 1997. – 68 с.
12. Шаталіна Є.П. Експропріація селянських господарств в Україні у 1929-1932 рр. / Є.П. Шаталіна // Укр. істор. журн. – 1992. – №3. – С. 108-114.
13. Экономика ГУЛАГА и ее роль в развитии экономики страны. Сборник документов / сост. М.И. Худсов. – М. : РОССПЭН, 1998. – 832 с.
14. Колективізація і голод на Україні 1929-1933 : збірник документів і матеріалів / упор. Г.М. Михайличенко, Є.П. Шаталіна ; відп. ред. С.В. Кульчицький. – К. : Наукова думка, 1992. – 734 с.
15. Политбюро и крестьянство: выселки, спецпоселения : в 2-х кн. – М. : РОССПЭН, 2006. – Кн.1. – 1124 с.

The article is based on a number roztaeymnychenyh document defined the scope and nature of the deportations of peasants dispossessed second category of Ukraine, established their settlement areas in remote northern and eastern regions of the USSR.

Key words: *deportation, dispossession, special settlements, frontier, Department of camps, the United State Political Administration (OGPU).*

Отримано: 20.03.2013

УДК 37.014.3:929-051С.Сірополко(477)“1919”(09)(045)

Ю. В. Телячий

ПРАЦЯ С. СІРОПОЛКА «ЗАВДАННЯ НОВОЇ ШКОЛИ»: СПРОБА СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ

У статті проаналізовано зміст маловідомої праці українського культурно-освітнього діяча С.О. Сірополка (1872-1959 рр.) «Завдання нової школи» (м. Нова Ушиця, 1919 р.), важливого джерела з історії національної освіти в роки Української революції (1917-1920 рр.). Охарактеризовано основні напрями, завдання освітньої політики в галузі реформування початкової ланки загальноосвітньої школи на засадах єдиної школи.

Ключові слова: *Степан Сірополко «Завдання нової школи», початкова освіта, українське шкільництво.*

Складовою державного будівництва в Україні революційної доби (1917-1920 рр.) були культурно-освітні перетворення. Орієнтири освітніх реформ проголосили делегати двох всеукраїнських педагогічних з'їздів, що відбулися в м. Києві в 1917 р. Їх реалізація відбувалася поетапно впродовж усього періоду Української революції. Шкільна реформа, схвалена Центральною радою та Генеральним секретаріатом, розпочалася з початкової школи й поширилася на всі складові системи освіти. Її координацію забезпечувало ГСО (згодом – МНО) УНР. Курс на реформу підтримали передові кола громадянства – інтелігенція, прогресивне вчительство, селянство. Разом з тим, розбудова національного шкільництва наштовхнулася на опір антиукраїнські налаштованої частини населення в різних регіонах. На розвиток освіти впливали суспільно-політичні, військові, соціально-економічні чинники.

Головна характерна риса освітньої моделі України – будівництво нової єдиної школи, згідно перспективного плану, проголоше-